

1.5.1.-552-2017

2017 -11- 17]

Ett Stockholm för alla

Program för tillgänglighet och
delaktighet för personer med
funktionsnedsättning 2018- 2023

stockholm.se

Ett Stockholm för alla
September 2017

Dnr: 171-1831/2016
Utgivare: Stadsledningskontoret
Kontaktperson: Pia Ehnhage

Innehåll

Inledning	4
Utgångspunkter för programmet	5
Ett funktionshindersperspektiv i arbetet	8
Åtta fokusområden	10
1. Rätten till arbete och försörjning.....	11
2. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen	13
3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris	14
4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik.....	17
5. Rätten till bästa möjliga hälsa.....	18
6. Rätten till individuellt stöd.....	19
7. Rätten till en meningsfull fritid	20
8. Rätten att delta i demokratin	21
Genomförande och uppföljning	22
Arbetssätt och verktyg	24
Begrepp och definitioner	26
Referensdokument.....	30
Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning	31
Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden..	33

Inledning

Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera alla som bor och verkar i Stockholm full delaktighet i samhällslivet och arbetar sedan länge med att öka tillgängligheten i staden och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning.

Det här programmet är ett styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser i ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att nå stadens mål om ett Stockholm som är tillgängligt för alla, där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.¹

Det bygger på FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, den nationella funktionshinderspolitiken och på stadens vision om ett Stockholm som är tillgängligt för alla och ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Den första delen beskriver utgångspunkter för programmet och olika utmaningar som finns när det gäller rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet på jämlika villkor utan diskriminering.

Den andra delen beskriver vad ett funktionshindersperspektiv är och hur stadens nämnder och bolagsstyrelser ska använda det i arbetet med programmet.

Den tredje delen pekar ut åtta fokusområden som är prioriterade för staden att arbeta med. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska i sin ordinarie planering precisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom de prioriterade områdena för att nå stadens mål och hur de ska samverka inom staden samt med andra aktörer. Under varje fokusområde lämnas också förslag på indikatorer som nämnder och bolagsstyrelser kan använda i stadens interna ledningssystem (ILS).

Den fjärde delen beskriver ansvarsfördelning och hur uppföljningen ska göras samt olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i funktionshinderspolitiskt arbete. Avslutningsvis beskrivs begrepp och definitioner. Här återfinns också en referenslista och en förteckning över de olika artiklarna i FN-konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt, allra sist, ett schema över nämnders och bolagsstyrelsers ansvar för olika fokusområden.

---

¹ Programmet är en reviderad version av Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016 (dnr 326-2538/2010, KF 2011-06-13).

Utgångspunkter för programmet

Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030, Europakonventionen, svensk lagstiftning, den nationella funktionshinderspolitiken² och stadens vision och funktionshinderspolitiska mål.

Den etiska grunden för programmet är principen att alla människor är lika i värdighet och rättigheter. Programmet är rättighetsbaserat och har som övergripande mål att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ges möjlighet att åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Alla ska ha lika rätt till stadens skydd, stöd och service samt ges möjlighet att delta i alla delar av samhällslivet.

Staden ska aktivt förhindra att personer med funktionsnedsättning diskrimineras i den egna verksamheten och säkerställa tillgänglighet.

Funktionshinder i omgivningen ska identifieras, förebyggas och undanröjas. Full delaktighet förutsätter också att personer med funktionsnedsättning inkluderas i stadens planering och beslutsprocesser på jämlika villkor som andra. Det är hela stadens ansvar att se till att ingen exkluderas och att alla människors kompetens tas tillvara.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Sverige 2009. Den offentliga sektorn i landet har ett juridiskt ansvar att förverkliga innehållet i konventionen.³

Konventionen förtydligar vad mänskliga rättigheter innebär i förhållande till människor med funktionsnedsättning och bygger på ett antal principer som exempelvis jämlikhet, icke-diskriminering, jämställdhet, delaktighet och tillgänglighet. Samtliga principer ska tolkas in i varje rättighetsartikel, som handlar om åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till sina mänskliga rättigheter.

---

² En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, MFD juni 2016.

³ Regeringens proposition 2008/09:28 Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd mm.

Lagar som styr krav på tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet är viktiga i arbetet med programmet. Plan- och bygglagen (PBL), arbetsmiljölagen och diskrimineringslagen reglerar till exempel krav på tillgänglighet och icke-diskriminering. Lagen om offentlig upphandling (LOU) anger att krav på tillgänglighet ska ställas vid upphandlingar. Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (SoL) samt övriga lagar som avser individuella behovsprövade stödinsatser ska bidra till delaktighet och självständighet på jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning.

EU-rätten är också tillämplig, liksom internationella och europeiska konventioner, bland annat barnkonventionen och Europakonventionen.

Skillnader i levnadsvillkor kvarstår

Ungefär 20 procent av Sveriges och stadens befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar det dagliga livet.⁴ Även anhörigas livssituation påverkas. Programmet berör därför en stor andel av stadens invånare, men också andra som besöker staden.

Många medarbetare i stadens nämnder och bolagsstyrelser lägger ner ett stort engagemang i arbetet med att förbättra tillgängligheten och öka delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning. Det finns många goda exempel på förbättringar som uppnåtts. Uppföljningar bekräftar att arbetet går framåt och att medvetenheten om frågorna ökar.⁵ Ändå kvarstår många hinder och det fortsatta arbetet måste därför präglas av stor beslutsamhet och förnyad kraft.

Bland annat visar en utvärdering från Myndigheten för delaktighet (MFD) att personer med funktionsnedsättning fortfarande har betydligt sämre levnadsvillkor jämfört med den övriga befolkningen, även om personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp och skillnader förekommer.⁶ De ekonomiska förutsättningarna för gruppen personer med funktionsnedsättning är sämre än för övriga befolkningen och andelen personer som saknar kontantmarginal är betydande i jämförelse med övriga

---

⁴ Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2016

⁵ Kommunuppföljning 2014-2016, Myndigheten för delaktighet, MFD

⁶ Myndigheten för delaktighet (2016) Utvärdering och analys av funktionshindrapolitiken 2011-2016

befolkningen.⁷ För kvinnor med funktionsnedsättning beskrivs genomgående sämre levnadsvillkor än för män med funktionsnedsättning.

MFD menar att utvecklingen av tillgänglighet och delaktighet i landet som helhet går alltför långsamt. Särskilt inom utbildning och arbetsmarknad krävs mer effektiva insatser, men också inom kultur, idrott och fritid. Det behövs också insatser för att öka det aktiva deltagandet i demokratiska processer.

Nästa avsnitt beskriver områden där skillnader i levnadsvillkor har uppmärksamats och vad skillnaderna består i.

Ojämlika villkor skapar hinder för delaktighet

I *skolan* beskrivs skillnader som handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning, vilket får konsekvenser för resultaten i skolan och senare i livet. Bristande tillgänglighet i undervisningslokaler och andra pedagogiska resurser, vantrivsel, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld anges som förklaringar.⁸

Andra uppföljningar visar att personer med funktionsnedsättning deltar mindre på *arbetsmarknaden* än övriga befolkningen, vilket påverkar möjligheterna till försörjning och jämlika levnadsvillkor. Svårast att etablera sig på arbetsmarknaden har unga med funktionsnedsättning som inte har fullföljt gymnasiet.⁹

På *bostadsmarknaden* redovisas skillnader som avser möjligheten att kunna få en bostad på jämlika villkor som andra. Situationen påverkas av bristen på bostäder, i det ordinarie bostadsbeståndet och i särskilda boendeformer, men också av bostadskostnaderna och av att många bostäder inte är fysiskt tillgängliga.^{10 11}

Hälsa är ett annat område där skillnader redovisas. Personer med funktionsnedsättning; särskilt barn, unga och kvinnor, upplever

---

⁷ Delrapportering av regeringsuppdrag Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för "En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016", Folkhälsomyndigheten 2016

⁸ Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

⁹ Dold potential, Hinder och möjligheter för unga stockholmars etablering på arbetsmarknaden, Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Shores Ibrahim & Petra Wårstam Larnhed, 2016

¹⁰ Bostäder att bo kvar i, SOU 2015:85

¹¹ Bostäder för personer med fysisk och psykisk funktionsnedsättning, Rapport 2015:6, Stadsrevisorerna Stockholms stad

sämre *hälsa* och sämre förutsättningar för hälsa jämfört med övriga befolkningen.¹² En stor del av ohälsan förklaras med andra faktorer än funktionsnedsättningen, såsom bristande tillgänglighet, brist på inflytande och delaktighet samt ekonomisk otrygghet. Risken att utsättas för våld är större hos personer med funktionsnedsättning och de är också mer utsatta för brott. Kvinnor med funktionsnedsättning befinner sig ofta i en beroendeställning som medför en kraftigt ökad risk för våld och övergrepp.¹³

Även för *anhöriga* påverkas levnadsvillkoren. Anhöriga till personer med funktionsnedsättning drabbas oftare av ohälsa, sämre ekonomi och försämrad livskvalitet. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i lägre utsträckning och har oftare akuta ekonomiska svårigheter.¹⁴ Fler kvinnor än män går ner i arbetstid på grund av omsorgsansvaret.¹⁵

Att skapa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning är en stor utmaning för staden och centralt i arbetet med programmet. Jämställdhet ingår som en viktig del i detta arbete, med syftet att utjämna skillnader i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.¹⁶ Även anhörigas situation behöver uppmärksammas i detta hänseende. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning är det vidare nödvändigt att beakta barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

Ett funktionshindersperspektiv i arbetet

I arbetet med tillgänglighet och full delaktighet i samhällslivet på jämlika villkor ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett funktionshindersperspektiv.

Funktionshindersperspektivet innehåller fyra delar som är ömsesidigt beroende av varandra: - principen om universell utformning, - åtgärda befintliga brister i tillgängligheten, - individuella stöd och lösningar samt - förebygga och motverka diskriminering.

---

¹² Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten 2016

¹³ Trygghetsmätningen i Stockholms stad 2014

¹⁴ Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Myndigheten för delaktighet, 2016

¹⁵ Stöd till anhöriga, Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen

¹⁶ Regeringens prop. 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, 2017

Åtgärder för att öka tillgängligheten ska ses som en investering för en hållbar utveckling. Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning brukar ofta vara bra för alla och minskar behovet av specialanpassningar och dyra åtgärder i efterhand. Automatiska dörröppnare underlättar till exempel även för den som kommer med barnvagn. Tydliga skyltar med Pictogram¹⁷ underlättar för alla att kunna orientera sig.

Funktionshindersperspektivet ska användas i arbetet med vart och ett av programmets åtta fokusområden (se sidan 11 och framåt). Perspektivet kan liknas vid en tankemodell för att planera och utforma arbetet för varje fokusområde.

Här kommer först en beskrivning av funktionshindersperspektivets fyra delar:

Skapa lösningar med universell utformning

Principen om universell utformning innebär att planera och utforma den omgivande miljön så att den är tillgänglig och användbar för alla. Det måste ske med medvetenhet om att funktionsförmågan bland de som bor i och besöker staden varierar, så att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som människor utan funktionsnedsättning.¹⁸ Genom att göra rätt från början kan kostsamma åtgärder i efterhand undvikas.

Arbetet innefattar inte enbart den fysiska miljön, utan även verksamheter, tjänster, produkter och system samt program och riktlinjer. Det kan till exempel handla om stadens digitala system, informationstjänster, byggd miljö och allmänna platser, men också om bemötande.

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, dövhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga, besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa eller andra variationer i funktionsförmåga.

Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten

Brister i stadens tillgänglighet som redan finns och som hindrar delaktighet måste identifieras och åtgärdas. Arbetet kräver systematik och långsiktighet. Brister identifieras genom att

---

¹⁷ Pictogram är ett visuellt språk utvecklat för personer som saknar eller har begränsad förmåga att tala, läsa och skriva.

¹⁸ Principen om universell utformning är en prioriterad inriktning i den nationella funktionshinderspolitiken (Regeringens proposition 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken)

analysera tillgängligheten i verksamheter, miljöer, tjänster, produkter och system. Därefter kan åtgärder planeras och genomföras. För hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser gäller Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder.

Använd individuella stöd och lösningar

Individuella lösningar ska användas för att kompensera funktionsnedsättning eller brister i tillgänglighet som trots allt finns samt ge möjlighet till självständighet och delaktighet. Exempel på lösningar är ledsagning, anhörigstöd, särskilt stöd i skolan, daglig verksamhet, tolkning, hjälpmedel och bostadsanpassning. Besluten och det stöd som ges ska präglas av självbestämmande, rättssäkerhet och delaktighet. Jämställdhetsaspekter behöver uppmärksammas så att stöd och lösningar bidrar till att utjämna skillnader mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Även för anhöriga behöver jämställdhetsperspektivet beaktas.

Personen det gäller ska så långt som möjligt vara delaktig i de beslut som fattas. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för delaktighet måste information och kommunikation anpassas och göras tillgänglig för individen. Barn med funktionsnedsättning ska få det kommunikationsstöd som de behöver för att lättare kunna uttrycka sina åsikter.

Förebygg och motverka diskriminering

Förbud mot diskriminering handlar om att förhindra att personer med funktionsnedsättning behandlas sämre, missgynnas och inte ges samma rättigheter och möjligheter som andra. Fördomar, negativa attityder och kränkningar ska förhindras. Det ska också uppmärksammas att personer med funktionsnedsättning kan vara flerfaldigt utsatta, utifrån såväl funktionsnedsättning som kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Åtta fokusområden

Programmet omfattar åtta olika fokusområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med genom att tillämpa funktionshindersperspektivet. Samtliga fokusområden tar sikte på målen i stadens budget¹⁹ och vad som krävs för att förverkliga dem.

---

¹⁹ 1. Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla, oavsett funktionsförmåga.

2. Personer med funktionsnedsättning inkluderas och är fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.

Målen knyter an till det nationella målet för funktionshinderspolitiken, som är

Under varje fokusområde beskrivs stadens ambitioner för det specifika området och de önskade effekterna för personer med funktionsnedsättning.

Gemensamt för arbetet inom samtliga fokusområden är att med hjälp av funktionshindersperspektivet identifiera, förebygga och undanröja hinder för full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, utan diskriminering.

Områdena kan ha olika relevans för olika nämnder och bolagsstyrelser (se Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden, sidan 33). Arbetet måste utformas med hänsyn till varje nämnds och bolagsstyrelses uppdrag.

I det arbetet kan det bli aktuellt att styra med hjälp av indikatorer. Under varje fokusområde lämnas därför även förslag på indikatorer som nämnder och bolagsstyrelser kan använda i stadens interna ledningssystem (ILS). Det är förslag som ska ge stöd och inspiration i arbetet med programmet. De kan användas och anpassas med hänsyn till vad som är ändamålsenligt för den egna nämndens eller bolagsstyrelsens verksamhet.

I programmets sista del lämnas förslag på olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning (se Genomförande och uppföljning sidan 22, Arbetssätt och verktyg, sidan 24).

I de följande avsnitten beskrivs de åtta olika fokusområdena.

1. Rätten till arbete och försörjning

I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta på arbetsmarknaden, i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva.

1.1 Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka

Staden ska arbeta aktivt med att öka tillgängligheten så att personer som har en funktionsnedsättning i större utsträckning ska kunna få

---

att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (prop. 2016/17:188).

och behålla ett arbete. Motsvarande ansvarstagande ska efterfrågas hos andra arbetsgivare, i upphandlingar och vid bidragsgivning. En viktig utgångspunkt ska vara att en individs arbetsförmåga är en relation mellan individen och den omgivande miljön och inte enbart en egenskap hos individen.

1.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare

Hinder som utestänger personer med funktionsnedsättning från staden som arbetsgivare ska identifieras och undanröjas. Tillgänglighet och icke-diskriminering ska genomsyra nämnders och bolagsstyrelsers systematiska arbetsmiljöarbete samt kompetensförsörjnings- och rekryteringsprocesser. Arbetet ska främja mångfald och jämställdhet mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning. Genom att förebygga sådant som hindrar att anställa personer med funktionsnedsättning kan behovet av särskilda stöd och lösningar minska.

Staden ska aktivt erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, praktikplatser och sommarjobb. Tjänster och kvalifikationskrav ska utformas så att det blir möjligt att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning.

1.3 Möjligheten till praktik och arbete ska stärkas

Genom ändamålsenligt stöd och effektiv matchning ska personer med funktionsnedsättning kunna stärka sina möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Insatserna ska bidra till personlig utveckling, inkludering och motverka diskriminering.²⁰ Individuella stödformer och insatser, såsom daglig verksamhet och sysselsättning eller andra former av extra stöd för att komma ut i arbetslivet, ska underlätta övergång till arbete eller studier och förebygga att unga med funktionsnedsättning varken arbetar eller studerar. Insatserna ska utformas tillsammans med varje enskild person så att alla kan utveckla sina förmågor utifrån egna behov och önskemål. Inlåsningseffekter som kan uppstå om andra aktörer inte ser personer med funktionsnedsättning som sin målgrupp ska identifieras och förebyggas genom samverkan och samordnat stöd inom staden och med andra ansvariga aktörer.

Förslag till indikatorer

- Andel personer som avslutar insatsen daglig verksamhet för att påbörja arbete eller studier.
- Andel vuxna personer med funktionsnedsättning som är beviljade insatser från socialtjänsten och som kan försörja sig själva (utan försörjningsstöd).

---

²⁰ Stockholms stads policy för upphandling och inköp (2016)

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 8, 9, 19, 27 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

2. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter till utbildning av hög kvalitet i stadens alla skolformer, utifrån egna förutsättningar och behov.

2.1 Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla

Elever med funktionsnedsättning ska få utbildning i tillgängliga utbildningslokaler och ges möjlighet att söka skola utan diskriminering och på jämlika villkor som andra elever.

Utbildningsmiljöerna ska vara anpassade så att alla elever, oberoende av ålder, könstillhörighet och funktionsförmåga, får likvärdig tillgång till utbildning. De nya skolor som staden bygger ska vara tillgängliga för alla redan från början. I befintliga skolmiljöer ska tillgängligheten successivt förbättras.

2.2 Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen

Elever med funktionsnedsättning ska få det stöd de behöver för att kunna nå kunskapsmålen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt. Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla. De som behöver det ska få tillgång till extra anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning eller särskilt stöd. Extra anpassningar kan till exempel vara ett anpassat schema, extra tydliga instruktioner, hjälp att förstå texter, digital teknik med anpassade programvaror, anpassade läromedel eller andra specialpedagogiska insatser. Rektorn ansvarar för att behov av särskilt stöd utreds och dokumenteras i ett åtgärdsprogram.

2.3 Lärandemiljön ska vara trygg och inkluderande

I arbetet med att undanröja sådant som hindrar att kunna delta i utbildning på jämlika villkor ingår att skapa en lärandemiljö som är trygg och inkluderande, inne i och utanför klassrummet. Såväl pedagogiska som sociala och fysiska aspekter ska vägas in. Hinder i form av vantrivsel i skolan, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld ska undanröjas.

2.4 Det ska finnas en väl fungerande samverkan

Det måste finnas en väl fungerande samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt mellan skolan och andra aktörer

såsom habiliteringen och BUP. Skolan ska tidigt uppmärksamma behov av hjälpmedel eller tecken på ohälsa hos elever.

Förslag till indikatorer

- Andel elever inom respektive skolform som upplever att skollokalerna är tillgängliga.
- Andel elever med funktionsnedsättning inom respektive skolform som upplever att de får det stöd de behöver i undervisningen.²¹
- Andel elever med funktionsnedsättning inom respektive skolform som upplever att de får de hjälpmedel de behöver.
- Andel elever med särskilt stöd som når målen för respektive skolform.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 7, 8, 9 och 24 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms alla miljöer, inomhus och utomhus, samt kunna ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet vid krissituationer på jämlika villkor som andra.

3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig i, få tillgång till och kunna använda stadens olika miljöer, utomhus och inomhus, på jämlika villkor som alla andra. Mångfald och inkludering ska känneteckna tillgänglighetsarbetet. Staden ska vara ett föredöme och planera evenemang och konferenser ur ett funktionshindersperspektiv. Framkomligheten och möjligheterna att kunna orientera sig och ta del av information på ett tillgängligt sätt ska förbättras, liksom tillgången till lokaler med hörselslinga. Kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning är andra åtgärder som kan bli aktuella.

---

²¹ Med elever med funktionsnedsättning avses de elever som behöver extra anpassningar eller särskilt stöd i undervisningen.

3.2 Planera och bygga rätt från början

Vid nybyggnation ska stadens nämnder och bolagsstyrelser planera och bygga rätt från början så att tillgängligheten så långt som möjligt säkerställs utan behov av anpassningar och åtgärder i efterhand. Det är viktigt också med hänsyn till att antalet äldre personer i staden ökar. Med stigande ålder följer ofta nedsatt funktionsförmåga vilket ökar kraven på att stadens miljöer är tillgängliga. Behov av trygghet, social gemenskap och aktivitet ska uppmärksammas, liksom möjligheter till avskildhet för de som behöver det i miljöer där många ska vistas.

3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas

Hinder i stadens befintliga byggda miljö ska åtgärdas så att den blir tillgänglig och användbar för alla oavsett funktionsförmåga.²² Alla enkelt avhjälpbara hinder i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska åtgärdas enligt Boverkets föreskrifter.²³ Nyproduktion ska uppfylla gällande lagstiftning för att minska behovet av särlösningar och kostnadskrävande åtgärder i efterhand. Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska ha en aktuell plan för arbetet med enkelt avhjälpbara hinder som de rör över, till exempel åtgärdsplan, upphandlingsstrategi, bidragsstrategi eller motsvarande. Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för tillsynen av att reglerna för enkelt avhjälpbara hinder följs.

3.4 Alla ska kunna få en fungerande bostad på bostadsmarknaden

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få en bostad på bostadsmarknaden på jämlika villkor som andra. Nyproducerade bostäder ska vara tillgängliga från början utifrån vad som anges i plan- och bygglagen (PBL).²⁴ Genom individuell bostadsanpassning ska tillgängligheten tryggas för de som behöver det. I det befintliga beståndet ska tillgängligheten vartefter förbättras i samband med renovering eller ombyggnation. Personer med funktionsnedsättning som har rätt till bostad med särskild service ska erbjudas en sådan bostad i Stockholms stad.

---

²² I plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2, 12 §§ PBL) och anges att alla enkelt avhjälpbara hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller om det med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpas hindren.

²³ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpande av enkelt avhjälpbara hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2011:13 - HIN 2

²⁴ Plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2 § PBL)

3.5 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten

Staden ska verka för att andra fastighetsägare och näringsidkare i Stockholm förbättrar tillgängligheten i sina lokaler och verksamheter. Syftet är att ge personer med funktionsnedsättning tillträde och tillgång till alla varor, produkter och tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten i staden.

3.6 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder

Att kunna genomföra resor utan hinder är en förutsättning för självständighet och jämlika levnadsvillkor. Arbetet med resor ska genomsyras av ett ”hela resan-perspektiv”, vilket kräver samverkan med andra aktörer inom området. Resor med den särskilda kollektivtrafik som staden ansvarar för ska genomföras tryggt och säkert för resenären, oavsett om resenären är ett barn som reser med skolskjuts eller en vuxen som reser till sin dagliga verksamhet. Tillgängliga parkeringsplatser och färdmedel för de som behöver det ska säkerställas.

3.7 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

I planeringen av utrymning, säkerhet och krisberedskap ska stadens nämnder och bolagsstyrelser se till att alla människor oavsett ålder och funktionsförmåga kan sättas i säkerhet och hållas informerade. Vid krislägen ska det finnas beredskap för information och kommunikation som är anpassad och tillgänglig för alla.

Förslag till indikatorer

- Andel verksamheter som redovisar sin tillgänglighet under Hitta och jämför service.²⁵
- Andel personer med beslut om bostad med särskild service som har sin bostad i Stockholms stad.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 9, 11, 19 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

---

²⁵ Information om tillgänglighet i stadens lokaler ska presenteras i Hitta och jämför service genom att använda Tillgänglighetsguiden, enligt kommunstyrelsens beslut. På stadens hemsida finns mer information om Tillgänglighetsguiden och om tillvägagångssätt.

4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att få information och kunna kommunicera med stadens verksamheter samt att gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

4.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få information och kommunicera med staden på jämlika villkor som andra, i tillgängliga och användbara format som är anpassade för olika funktionsnedsättningar och situationer. Kommunikation kan vara både verbal och icke verbal. Motsvarande krav ska ställas på andra leverantörer av information, service och tjänster som staden använder sig av.

4.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla

Digitala och tekniska lösningar ska gynna personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra. Stadens webbplatser, e-tjänster och mobilapplikationer ska utformas universellt så att alla kan använda och ha nytta av dem oavsett funktionsförmåga. Bostäder med särskild service ska ha uppkoppling så att de som bor där har internetåtkomst och kan använda digital teknik. Med ett funktionshindersperspektiv ska tillgängligheten i digitala och tekniska lösningar förbättras och på sikt minska behovet av särlösningar och fördyrande ändringar i efterhand.

4.3 Ny teknik ska öka delaktigheten

Ett utvecklingsmål i Agenda 2030 handlar om att öka användningen av gynnsam teknik för att skapa ökad delaktighet generellt.²⁶ *Välfärdsteknik* ska användas för att öka delaktighet, självständighet, aktivitet och trygghet för personer med funktionsnedsättning, bland annat i skolan, i arbetslivet och inom vård och omsorg. Exempel på välfärdsteknik är smartphones med inbyggda funktioner som kan underlätta tillvaron för många.

Förslag till indikatorer:

- Andel personer med funktionsnedsättning som upplever att stadens e-tjänster och andra digitala lösningar är tillgängliga.
- Andel bostäder med särskild service där möjlighet till internetuppkoppling finns i de boendes egna lägenheter.

---

²⁶ FN:s utvecklingsmål Agenda 2030, delmål 5b

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 9, 17, 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

5. Rätten till bästa möjliga hälsa

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att uppnå bästa möjliga hälsa.

5.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter på fritiden

Att uppnå bästa möjliga hälsa utifrån sina egna förutsättningar är en rättighet för alla oavsett funktionsförmåga.²⁷ Medvetenheten om vad som påverkar hälsan inom övriga fokusområden ska öka hos stadens nämnder och bolagsstyrelser. Lösningar ska utformas för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i och utöva hälsofrämjande aktiviteter. Arbetet med att utveckla fler och bättre möjligheter till kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter ska fortsätta. Förebyggande insatser mot psykisk ohälsa ska förstärkas i förskolor och skolor, i bostäder med särskild service och vård- och omsorgsboenden samt på stadens arbetsplatser.

5.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa

Måltiderna är grundläggande för att förebygga sjukdom och ohälsa. Personer med funktionsnedsättning som behöver stöd vid måltider ska även få stöd i att kunna påverka den egna hälsan genom valet av livsmedel och näringsintag. Hela måltidssituationen ska uppmärksammas, även möjligheter till social samvaro. Det ska ske med största hänsyn till vars och ens personliga integritet.

5.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor

Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning tidigt får tillgång till den hälso- och sjukvård och tandvård som de behöver för att kunna uppnå bästa möjliga hälsa. Personer med funktionsnedsättning ska även ges stöd i att delta i förebyggande hälsovård och screening för olika sjukdomar som erbjuds.

Förslag till indikatorer

- Andel personer med funktionsnedsättning i gruppboendestäder och serviceboendestäder som regelbundet deltar i fysiska aktiviteter.²⁸

---

²⁷ Enligt Världshälsoorganisationens (WHO) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och alltså inte endast liktydigt med frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning.

²⁸ Här avses en fysisk aktivitet minst varannan vecka hos en idrottsförening, i en simhall eller som boendet organiserar på fritiden.

- Andel personer med funktionsnedsättning som är nöjda med den hälso- och sjukvård de får från kommunen.

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 25, 26 och 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

6. Rätten till individuellt stöd

Personer med funktionsnedsättning ska få det individuella stöd de behöver för att få jämlika möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet i samhällslivet. Rätten till skydd och stöd ska även uppmärksammas ur ett jämställdhets- och barnrättsperspektiv. Det ska kännetecknas av likvärdighet, delaktighet och självbestämmande samt ett gott bemötande.

6.1 Skydd och stöd på jämlika villkor

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få nödvändigt skydd och stöd på jämlika villkor som andra.²⁹ Stödet ska kompensera funktionsnedsättning och brister i tillgänglighet samt ge möjlighet att vara delaktig i samhällslivet. Stadens nämnder ska säkerställa att stöd ges likvärdigt i staden, med respekt för att människor med funktionsnedsättning är olika. Personer som har samma funktionsnedsättning kan ha olika förutsättningar, liksom kvinnor och män med funktionsnedsättning. Stöd till barn ska ges med respekt för barns utveckling.

6.2 Stöd till privatliv, att bilda familj och vara föräldrar

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ha ett privatliv samt bilda familj och vara föräldrar på jämlika villkor som andra. Stödet behöver anpassas till behoven med hänsyn till hela familjen. Det är också viktigt att uppmärksamma jämställdhetsaspekter. I stadens arbete med att utveckla stödformer till anhöriga ska föräldrar till barn med funktionsnedsättning ges tillgång till förstärkt stöd som kan inkludera både ett stöd i föräldraskapet eller att ge barnet direkt stöd för egen del.

6.3 Risker att utsättas för brott och våld ska förebyggas

I brottsförebyggande och trygghetsfrämjande åtgärder ska stadens nämnder och bolagsstyrelser uppmärksamma den särskilda

---

²⁹ Hit räknas individuella insatser enligt SoL och LSS, stödformer för familjer och för föräldraskap samt skydd mot våld, men också bostadsanpassningsbidrag, tolktjänster och riksfärdtjänst. Det finns individuella stödformer även inom andra fokusområden, som särskilt stöd i skolan och till arbete.

utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer med funktionsnedsättning. Tillgången till hjälp och stöd för personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld ska öka och tillgängligheten i skyddade boenden och socialjournsverksamheter säkerställas.

6.5 Delaktigheten ska öka

Arbetsätt och verktyg för att öka delaktigheten under handläggningen och genomförandet av individuella stöd och lösningar ska utvecklas, både för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning.

6.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av all information som behövs och ges förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna utöva inflytande och vara fullt delaktiga i det egna stödet och i de individuella lösningar som planeras och genomförs. Stadens nämnder ska informera personer med funktionsnedsättning om deras rättigheter, om vilket stöd som finns och om hur de kan få tillgång till det. I arbetet med tillgänglig information och kommunikation ingår att anpassa och utforma den individuellt samt ett gott och respektfullt bemötande.

Förslag till indikatorer

- Andel personer med funktionsnedsättning som upplever att de får den information de behöver om vilket stöd som finns att få.
- Andel personer med funktionsnedsättning som upplever att de får den ledsagning de behöver för att kunna delta i kultur- och fritidsaktiviteter.
- Andel föräldrar till barn med funktionsnedsättning som upplever att de får stöd i rollen som anhörig.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen

Artikel 14, 15, 16, 17, 22 och 23 (Se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, s. 31).

7. Rätten till en meningsfull fritid

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i meningsfulla fritidsaktiviteter samt i kultur- och idrottsliv på jämlika villkor som andra, både som utövare och åskådare.

7.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla

Staden ska fortsätta att utveckla kultur- och fritidsaktiviteter som personer med funktionsnedsättning kan delta i på jämlika villkor som andra. Fritidsaktivitetens betydelse för upplevelsen av hälsa ska

uppmärksammas. Det ska finnas goda möjligheter att delta i kultur, idrott och rekreation eller att vara med i en förening. Aktiviteterna ska erbjuda social gemenskap, och för barn och unga med funktionsnedsättning också trygga vuxenkontakter.

7.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används

Tillgängligheten i stadens lokaler och miljöer för kultur-, idrotts- och friluftaktiviteter ska öka. Här avses såväl framkomligheten som möjligheterna att kunna orientera sig eller ta del av information på ett tillgängligt sätt samt tillgången till hörselslinga. Därutöver kan kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning bli aktuella.

7.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer

För att ge barn, unga och vuxna personer med funktionsnedsättning tillgång till en meningsfull fritid behöver stadens verksamheter samverka med föreningsliv och andra aktörer, men också ställa krav på tillgänglighet i samband med bidragsgivning eller vid fördelning av särskilda medel inom idrotts- och kulturlivet.

Förslag till indikatorer

- Andel barn med funktionsnedsättning som deltar i stadens fritidsverksamhet.
- Andel personer med funktionsnedsättning som deltar i stadens simhallars utbud.
- Andel föreningar som får föreningsbidrag som bedriver verksamhet för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning.
- Andelen inskrivna elever på kulturskolans resurscenter i relation till andelen elever på Stockholms grund- och gymnasiesärskolor.
- Andel beviljade stöd till kulturprogram som riktar sig till personer med funktionsnedsättning.
- Andel aktörer som beviljats stöd till kulturprogram som bedriver verksamheten i lokaler som är fysiskt tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen

Artikel 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

8. Rätten att delta i demokratin

Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta och delta i demokratiska processer på jämlika villkor som andra.

Staden ska bidra till att stärka utvecklingen inom demokratiområdet för personer med funktionsnedsättning. Alla ska kunna ha inflytande över och vara fullt delaktiga i demokratin.

8.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen
Staden ska rent praktiskt säkerställa att alla kan rösta, ha politiska uppdrag och vara delaktiga i demokratiska processer mellan valen på jämlika villkor som andra. Stadens vallokaler i samband med nationella val ska vara tillgängliga. Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning kan ta del av information om valet.³⁰

8.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser
Staden ska samverka och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i demokratiska beslutsprocesser, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem. En bred representation av personer med funktionsnedsättning ska eftersträvas. Processerna ska vara tillgängligt utformade så att alla kan vara fullt delaktiga på jämlika villkor. Medborgardialoger och andra samråd som staden anordnar behöver också vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Förslag till indikatorer

- Andel vallokaler i samband med de nationella valen som är tillgängliga för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga.
- Andel medborgardialoger som genomförs under förutsättningar som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen

Artikel 3, 29 och 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

Genomförande och uppföljning

Ansvar för genomförande

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet. Ett antal gemensamma

---

³⁰ Undersökning av vallokaler, Myndigheten för delaktighet, 2014

fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan inom staden.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de kommer att arbeta med programmets fokusområden. Här avses de fokusområden som den egna nämnden eller bolagsstyrelsen har ett identifierat ansvar för (se Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden, sidan 33). Fokusområdena ligger till grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och styrelsemål, indikatorer och aktiviteter som ska bidra till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget successivt uppnås.

Förslag på indikatorer finns under varje fokusområde i programmet. Förslagen kan användas för inspiration och anpassas utifrån vad som är ändamålsenligt för den egna nämnden eller bolagsstyrelsen. Till programmet bifogas också en aktivitetslista med förslag på aktiviteter som ansvariga nämnder och bolagsstyrelser kan använda i sin verksamhetsplanering. Aktiviteterna tas fram och följs upp i samråd med nämndernas eller bolagsstyrelsernas funktionshindersråd.

De valda indikatorerna och aktiviteterna registreras i ILS och kopplas till programmet genom att i rullistan för program väljas ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning”. Vidare instruktioner ges i anvisningarna till verksamhetsplaneringen.

Utöver ovanstående ska funktionshindersperspektivet belysas i stadens övriga styrdokument och riktlinjer.

Ansvar för uppföljning

Den ordinarie uppföljningen av mål, aktiviteter och indikatorer i tertiärrapporter och verksamhetsberättelsen utgör en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsen insatser för att säkerställa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Registreringen av indikatorer och aktiviteter i ILS skapar förutsättningar för nämnden och bolagsstyrelsen att följa upp programmet i ledningssystemet.

Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, för övergripande samordning och för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Ansvar för kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med programmet. Kommunstyrelsens funktionshindersråd och stadens lokala funktionshindersråd kan bidra med kunskap om funktionshinder och om situationen för personer med funktionsnedsättning.

Kommunstyrelsen ansvarar för att i samband med introduktionen av programmet genomföra utbildningsinsatser för förvaltnings- och bolagsledningar samt nyckelpersoner.

Arbetsätt och verktyg

Här beskrivs arbetsätt och verktyg som nämnder och bolagsstyrelser med fördel kan använda utifrån vad som är relevant för den egna verksamheten. De bör så långt som möjligt även användas av andra aktörer som utför och utvecklar produkter och tjänster på uppdrag av staden.

Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet

Det krävs kunskap om tillgänglighet och funktionshindersperspektiv samt om olika arbetsätt och verktyg. Det måste finnas kunskap om lagstiftning, om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt om hur funktionshinder kan undanröjas och undvikas. Likaså om hur olika former av diskriminering, bland annat fördomar och negativa attityder, kan förhindras. Annan kunskap är vilka krav som kan ställas i upphandling och hur de kan ställas samt hur krav i bidragsgivning kan formuleras. Det är också nödvändigt att följa forskningen inom området.

Krav i offentlig upphandling

Genom att beakta tillgänglighet vid upphandling kan stadens nämnder och bolagsstyrelser bidra till bästa möjliga tillgänglighet redan från början och skapa förutsättningar för delaktighet.³¹ Krav på universell utformning av nya tjänster och produkter behöver ställas så snart det är möjligt och skäligt.

Krav i bidragsgivning

I stadens ordinarie bidragsgivning, och även i samband med tillståndsgivning, behöver krav ställas på tillgänglighet som kan öka delaktigheten och minska behovet av särlösningar eller åtgärder i efterhand.

---

³¹ Stockholms stads policy för upphandling och inköp, s. 5 (2016). ”Staden ska i arbetet med upphandling även beakta mål för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.”

Samverkan

Samverkan kan ske kring strukturella frågor och kring individer, internt mellan verksamheter i staden eller med andra aktörer. I arbetet med ett funktionshindersperspektiv ska staden sträva efter att förstärka samverkan med de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Samverkan med privata aktörer och näringsliv kan bidra till att personer med funktionsnedsättning får tillträde och tillgång till varor, produkter och tjänster på jämlika villkor som andra, vilket motverkar diskriminering såsom att nekas tillträde.

Tillgänglighetsmärkning i Jämför service

Staden har tagit fram ett verktyg för att verksamheter enkelt ska kunna beskriva tillgängligheten i sina verksamhetslokaler i Hitta och jämför service. Tillgängligheten redovisas i form av nio olika ikoner. Uppgifterna baseras på en självskattning av verksamheten.

Begrepp och definitioner

Nedan följer beskrivningar av begrepp och definitioner som är viktiga för förståelsen av programmet och hur arbetet med programmet ska bedrivas. Begreppen inom området utvecklas och förändras över tid.

Delaktighet

Med delaktighet avses i programmet rätten för personer med funktionsnedsättning att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som alla andra och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet. Här avses även rätten att delta i demokratiska processer. Det är en hela samhällets angelägenhet att personer med funktionsnedsättning kan medverka i samhällsutvecklingen och bidra med sina kompetenser. Delaktighet innefattar även möjligheten till inflytande i planeringen och genomförandet av individuellt riktade stöd och lösningar. Delaktighet förutsätter en fysiskt och socialt tillgänglig och hinderfri miljö.

Diskriminering

Diskriminering innebär att en person missgynnas eller kränks genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation, utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det finns också regler och rutiner i samhället som kan verka neutrala, men som särskilt missgynnar exempelvis personer med funktionsnedsättning.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med funktionsnedsättning inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden.

Diskriminering i form av bristande tillgänglighet

Bristande tillgänglighet utgör en form av diskriminering i diskrimineringslagen och avser när en verksamhet inte gör tillräckligt för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten.

Enkelt avhjälpna hinder

Alla hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde (publika lokaler) och på allmänna platser

ska avhjälpas. Kravet gäller hinder som med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpas.³²

Funktionsnedsättning

Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara bestående eller av övergående natur.³³

En del föredrar begreppet ”funktionsvariationer” före ”funktionsnedsättning”. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, dvs. ”funktionsnedsättning”.

Funktionshinder

Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.³⁴

Funktionshinder i omgivningen kan exempelvis medföra svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen.

Funktionsrätt

Funktionsrätt används ibland som en övergripande term för de rättigheter personer med funktionsnedsättning har, eller i sammansatta ord som till exempel funktionsrättsfrågor.

Jämlika möjligheter

Med jämlika möjligheter avses i programmet en situation där samhället är tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Det innebär inte alltid att exakt samma förutsättningar och möjligheter ges till alla, eftersom likabehandling kan leda till ojämlikheter. Det erkänner snarare människors olikheter och säkerställer att alla har samma möjligheter att ta del av sina rättigheter.

Jämställdhet mellan kvinnor och män

Begreppet jämställdhet betonar jämlikhet mellan könen. Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. Arbetet med

---

³² Plan- och bygglag (2010:900), 2 kap 2, 12 §§ PBL

³³ Socialstyrelsens termbank.

³⁴ Socialstyrelsens termbank

att genomföra och förverkliga programmet behöver innehålla ett jämställdhetsperspektiv och därmed bidra till jämställdhet.

Kommunikation

Begreppet kommunikation rymmer alla former av kommunikation, både verbal och icke verbal. Det omfattar exempelvis språk, textning, punktskrift, taktill kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, såväl som textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). Språk innefattar talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

Likabehandling

Med likabehandling avses i programmet att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rätten till individuellt stöd för att kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som alla andra. Det innebär inte att alla ska ges samma eller lika mycket stöd, eftersom det kan leda till ojämlikheter, utan att alla ska ges samma förutsättningar att kunna delta i samhällslivet och ta del av sina rättigheter.

Tillgänglighet

Begreppet tillgänglighet används för att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande. I programmet avses med tillgänglighet även användbarhet. Båda begreppen behövs för att beskriva vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhället på jämlika villkor som andra. Om den generella tillgängligheten inte är tillräcklig kan hjälpmedel och specialanpassningar vara nödvändiga för att säkerställa den.

Universellt utformad

När produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning.

Välfärdsteknik

Digital teknik som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning. Exempel på välfärdsteknik är digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera och sensorer för påminnelser. Välfärdsteknik kan användas av personen själv, en närstående, personal eller någon annan i

personens närhet och det kan ges som bistånd, förskrivs som hjälpmedel för det dagliga livet eller köpas på konsumentmarknaden.

Referensdokument

- Agenda 2030
- Arbetsmiljölagen (1977:1160) och arbetsmiljöförordningen (1977:1166)
- Boverkets byggregler (BBR)
- Bygg i kapp, Svensk byggtjänst
- Delrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten 2016
- Diskrimineringslag (2008:567)
- Dold potential, Hinder och möjligheter för unga stockholmars etablering på arbetsmarknaden, Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Shores Ibrahim & Petra Wårstam Larnhed (2016)
- En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, Myndigheten för delaktighet, 2016
- En jämställdhetsanalys av levnadsvillkor och delaktighetsmöjligheter för personer med funktionsnedsättning, Myndigheten för delaktighet, 2016
- FN:s barnkonvention
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2016
- Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga, program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad
- Lag (2016:1145) om offentlig upphandling,
- Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, Regeringens proposition 2016/17:188
- Plan- och bygglagen (2010:900)
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020, Stockholms stad
- Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren, Myndigheten för delaktighet, 2015 (PBL)
- Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten 2016
- Stockholm – en stad för alla, Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016.
- Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö (2008)
- Stockholms stads policy för upphandling och inköp, 2016
- Undersökning av vallokaler, Myndigheten för delaktighet, 2014
- Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Myndigheten för delaktighet, 2016
- Utvärdering Fritid för alla, Ramböll, 2015
- Utvärdering, Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning, Ramböll, mars 2016

Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 1 Syfte

Artikel 2 Definitioner

Artikel 3 Allmänna principer

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning

Artikel 9 Tillgänglighet

Artikel 10 Rätten till liv

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel 20 Personlig rörlighet

Artikel 21. Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Artikel 24 Utbildning

Artikel 25 Hälsa

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Artikel 32 Internationellt samarbete

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 35 Konventionsstaternas rapporter

Artikel 36 Granskning av rapporter

Artikel 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

Artikel 38 Kommitténs förhållande till andra organ

Artikel 39 Kommitténs rapport

Artikel 40 Konventionsstatskonferensen

Artikel 41 Depositarie

Artikel 42 Undertecknande

Artikel 43 Samtycke till att vara bunden

Artikel 44 Organisationer för regional integration

Artikel 45 Ikraftträdande

Artikel 46 Reservationer

Artikel 47 Ändringar

Artikel 48 Uppsägning

Artikel 49 Tillgängligt format

Artikel 50 Giltiga texter

Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden

<p>Stadens mål Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.</p>	
Fokusområde	Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser
1. Rätten till arbete och försörjning	Alla nämnder och styrelser
2. Rätten till utbildning	UtbN SISAB SDN AmN
3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris	Alla nämnder och bolagsstyrelser <i>Ha en fungerande bostad:</i> ExpIN, Familjebostäder Micasa, SbN, SDN SoN Stockholmshem Svenska bostäder ÄN
4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	Alla nämnder och bolagsstyrelser
5. Rätten till individuellt stöd	AmN SbN SDN SoN TK UtbN ÄN
6. Rätten till bästa möjliga hälsa	Alla nämnder och bolagsstyrelser
7. Rätten till en meningsfull fritid	FN IdN KuN SDN SoN UtbN
8. Rätten att delta i demokratin	Valnämnden Alla nämnder och bolagsstyrelser